

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 16 (Haziran/June 2024), s. 297-310.

Geliş Tarihi-Received: 28.04.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 08.06.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1474945

Kırım Tatar Şairi Kerim Reşidov Camanaklı'nın Şiirlerinde "Kırım"

"Crimea" in the Poems of Crimean Tatar Poet Kerim Reşidov Camanaklı

*Kırım benim asıl tuoğan-osken,
Eñ qadirli süygen yerim...
K. Camanaklı*

Seray GÜVEN*

Öz

Kerim Camanaklı, 1905 yılında, iki yüzyılın sorunlarının çakıştığı, Kırım Türklerinin zorlu ve sancılı süreçler geçirdiği bir dönemde Gözleve kasabasının Camanak köyünde dünyaya gelmiştir. Böyle zorlu bir dönemde dünyaya gelen, hayatının bir döneminde vatan hainliği ile suçlanan fakat tüm bunlara rağmen Kırım Tatar filolojisine, edebiyatına ve Kırım Tatar gençliğine katkılarına hiç ara vermeden devam eden Camanaklı hem folklor araştırmacısı kimliğiyle hem de lirik ve sosyopolitik, protest şiirleriyle verimli bir şair olmuştur. Hayatının çok büyük bir bölümünde ailesinden, kardeşlerinden, vatanından ve yurttaşlarından ayrı bırakılan Camanaklı, o dönemde yaşamış tüm genç Kırım Tatar şair, yazar ve aydınlarını aynı duygulara sürüklemiş olan bu atmosferden çok etkilenerek bu acılı dönemin en çok işlenen konularından biri olan "Kırım"ı birçok yönüyle eserlerinde işlemiştir. Bu makalede, Elfine Sibgatullina'nın "Doğumunun Yüzüncü Yılında Kırım Tatar Folklorcusu Kerim Camanaklı" adlı çalışmasıyla Türkiye Türkolojisine tanıtılan ancak daha sonra üzerine detaylı bir çalışma yapılmayan, şiirleri ve bilimsel araştırmalarıyla aslında Kırım Tatar şiirinin ve edebiyatının oluşumuna büyük katkılar sunmuş, Kırım Tatar folklorunu sistemli olarak araştırmış Kerim Reşidov Camanaklı'nın hayatı ve edebi kişiliği hakkında bilgiler sunulduktan sonra bir şair olarak Camanaklı'nın seçili şiir örneklerinden hareketle Kırım'a bakışı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kerim Reşidov Camanaklı, Kırım Tatar edebiyatı, Kırım Tatar şiiri, Kerim Reşidov Camanaklı'nın şiirlerinde "Kırım".

Abstract

Kerim Camanaklı was born in the Camanak village of Gözleve Town in 1905 in the period when the problems of centuries overlapped and the Crimean Turks were going through tough and painful processes. Camanaklı, who was born in such a compelling period and was accused of treason at some point in his life but despite of all this, proceed to contribute to Crimean Tatar philology, literature and Crimean Tatar youth without stopping, is productive poet both with his identity as a folklor researcher and with his lyrical socio-political protest poems. Camanaklı, who was separated from his family, siblings, homeland and compatriots for the most of his life, was very impressed by this atmosphere that dragged all the young

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ege Üniversitesi, e-posta: serayguven9@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0789-1585.

Crimean Tatar poets, writers and intellectuals who lived at that time to the same feelings and with this influence he issued "Crimea" that is one of the most discussed topics of this painful period with many aspects in his works. In this article, Elfine Sibgatullina's work, "Doğumunun Yüzüncü Yılında Kırım Tatar Folklorcusu Kerim Camanaklı", was introduced to Turkish Turcology, but no detailed study was conducted on him later. He actually made great contributions to the formation of Crimean Tatar poetry and literature with his poems and scientific research, and systematically compiled Crimean Tatar folklore. After providing information about the life and literary personality of Kerim Reşidov Camanaklı, as a poet, Camanaklı's view on "Crimea" will be examined based on selected poetry examples.

Keywords: Kerim Reşidov Camanaklı, Crimean Tatar literature, Crimean Tatar poetry, "Crimea" in Kerim Reşidov Camanaklı's poems.

Giriş

Dil; onu konuşan toplumun tarihî ve sosyolojik değişimlerinden doğrudan etkilenirken o dili kullanarak edebiyat dünyasını şekillendiren yazar ve şairleri de büyük oranda etkiler. Kırım Tatarcasının tarihsel süreç içerisindeki değişimi de bu şekilde seyretmiştir. Kırım Tatar edebiyatının önemli şairlerinden biri olan Kerim Camanaklı da tarihsel süreç içerisinde Kırım'ın geçirdiği tarihî, kültürel ve sosyolojik değişimlerden etkilenmiş, bu değişimler onun hayata bakış açısını değiştirerek şiir üslubunun şekillenmesine katkıda bulunmuştur. O, hem folklor araştırmacısı kimliğiyle kaleme aldığı makaleleriyle hem de farklı üslup ve konulardaki şiirleriyle Kırım Tatar edebiyatında önemli bir yer edinmiştir.

"Tuğan Cerim" şiirinde Kırım'dan bahsederken "Kişilerin işlerine kanat bolğan dülber Kırım/Menim osüp omür etken benim qadirli cerim" (Suinova, 2019, s. 81). (İnsanların duygularına kanat olan güzel Kırım/Benim büyüüp yaşadığım, benim değerli yurdum) ifadelerini kullanan şairin yaşamında Kırım çok önemli bir yer tutmaktadır. Öyle ki şair, şiir yazmaya başladığı ilk andan itibaren odak noktasına Kırım'ı yerleştirmiş, her ne kadar zaman içerisinde fikir dünyasında belirgin değişimler yaşansa da Kırım'ın yeri değişmemiştir. Onun için Kırım; doğup büyüdüğü, var olduğu vatan, ailesinin ve dostlarının olduğu bir yuva, savunulması gereken değerli bir mabettir.

Büyük oranda, Türk dilinin hâkim olduğu coğrafyalarda yazılan edebi eserler çerçevesinde, 1990'lı yıllardan beri Türkoloji alanında çağdaş Türk dünyası ve Türk yazı dilleri üzerine yapılan çalışmalarda artış gözlemlenmektedir. Bu Türk yazı dillerinden biri de Kıpçakçanın en köklü kollarından olan Kırım Tatarcasıdır. Kırım Tatarcası üzerine ülkemizde ve Türk dünyasında azımsanamayacak bir araştırma malzemesi birikmiştir. Gerek folklor araştırmalarıyla gerekse edebi kişiliğiyle Kerim Reşidov Camanaklı, bu araştırma malzemesinde güçlü bir yere sahiptir. Makalemizde şairin hayatı ve edebi kişiliği incelendikten sonra onda Kırım'ın tezahür edişi şiir örnekleriyle birlikte incelenecektir.

1. Kerim Reşidov Camanaklı'nın Hayatı ve Edebi Kişiliği

Kerim Camanaklı, 21 Ocak 1905 senesinde Kezlev (Gözleve) kasabasının tam merkezinde bulunan Camanak köyünde Fadime Emira Ahmet ve Abdureşit Tahir'in oğlu olarak Reşidovlar ailesinde dünyaya gelmiş ve hayatının büyük bir kısmı Kırım çölleri arasında geçmiştir. Camanaklı'nın Fetta isminde bir ağabeyi; Aziz, Mennan, Vaid, Abhair isimlerinde erkek kardeşleri ve Rebiya adında bir kız kardeşi vardır. Büyüklerin daima küçüklerine yardım ettiği, törelerine bağlı, aile bağlarının kuvvetli olduğu bir atmosferde büyüyen şair, anne babalarının ölümünden sonra kardeşlerini himayesi altına almıştır. Ağabeyinin terbiyesi altında yetişen Mennan ondan etkilenerek ilk şiirlerini karalamaya henüz küçük yaşlarda başlamış ve onları tıpkı ağabeyi gibi Mennan Camanaklı imzasıyla yayımlamıştır. Kardeşlerinin hepsi halkına, vatanına faydalı olmayı görev edinmiş

bireyler olmuşlardır. Okuma yazmaya heves, kitap sevgisi, dünya bakışını genişletmeye gayret Camanak kökenli bu insanların esas özelliği olarak görünmektedir: Abhair ve Rebiya da hayatları boyunca hocalık görevini icra ederek okulda çalışmışlardır.

Kerim Camanaklı, okul hayatına köy mektebinde başlamıştır. Daha sonra Akmescit Üniversitesindeki Kırım Tatar Dili ve Edebiyatı Fakültesine başlayana dek Akmescit Pedagoji Koleji'nde okumuştur. Üniversiteyi bitirdikten sonra ise aynı enstitünün Edebiyat Kürsüsünde yüksek lisansına devam ederek *Kırım Tatar Halk Şairi Şamil Toktargazi'nin Sosyal-Edebî Eserleri* isimli tezini başarıyla tamamlamıştır.

Başkentteki hızlı yaşam, edebi akşamlar ve sohbetler, komünist müzakereleri, tiyatro temsilleri, yeni kitapların neşri, Kerim'in gelecekteki yaşam tarzını ve edebi kişiliğini de şekillendirmeye başlamıştır. 1924 yılından itibaren *Yeni Dünya*, *Genç Kuvoet*, *Kızıl Kırım gazeteleri*, *İleri*, *Edebiyat ve Kültür* ve *Sovyet Edebiyatı* dergilerinde şairin birçok şiiri basılmıştır. 1927 senesinde *Azatlık Şarkıları*, 1940 senesinde *Ninni* isimli şiir derlemeleri ve diğer birkaç eseri yayımlanmıştır.

Yıllar içerisinde Kerim Camanaklı'nın şiirlerinin konusu ve üslubu çokça değişiklik gösterir: 1920'lerde oldukça renkli bir şekilde işlediği tabiat, Kırım Tatar köylerinin yaşamı ve onun -gençlik tutkuları ile de artan- yeni hayata karşı hevesi açıkça görünür; 1930'lu senelerin sonuna kadar propaganda üslubunun arttığı gözlenir. Köy insanının tabiata yakınlığı gibi duygulardan yola çıkarak aslında memleketi işleyen şair, şiirde estetik normlardan vazgeçmiş, sosyopolitik konulara meyletmiştir. Yazdığı şiirlerin çoğu basılmış, önemli millî bayramlarda ve günlerde okunmaya başlamıştır. Yani Kerim Camanaklı'nın ilk şiirlerindeki orijinallik, yoğun sanatsal duygular ve pastoral temalar yerini zamanla bambaşka bir içerik dünyasına bırakmıştır. Sonrasında, halkın vatanından sürülmesine dair meseleleri işlemeye gayret eden Camanaklı bu tutumuyla birlikte geri kalan hayatı boyunca birçok engelle karşılaşmaya başlamıştır.

1931'de Kerim Camanaklı'nın hayatına Kazanlı Raşida'nın girdiği görülmektedir. Camanaklı gibi Raşida'nın hayatı da zorluklarla geçmiş; hatta bir köy ağasının kızı olduğu için enstitüden dahi kovulmuştur. Kerim ile tanışmaları da Akmescit'e akrabalarında kalmaya geldiğinde gerçekleşmiştir. O dönemde Camanaklı artık tanınmış komünist bir şairdir. Arkadaş olup görüşmeye başlarlar: "Saatlerce Akmescit'i gezinirler, Salgır'ın suyuna sevinirler, Kırım sahillerinin güzelliklerini seyrederek. Genç şair sevimli çölü, Karadeniz, sevgi hakkındaki şiirlerini okur. Bu gezintiler onların evlenmesiyle son bulur." (Suinova, 2019, s. 7). Raşida, Camanaklı ile evlendikten sonra enstitüyü bitirir, Timiryazev Akademisini de bitirip biyoloji öğretmeni olur. Bu evlilikten İldus isminde bir oğlu, Farida ve Nuriyan isimlerinde iki kızları olur. Kızları Nuriyan Emirsuinov hatırlarında ailesini anlatırken anne babalarından miras kalan; kitaba hürmet, bilgiye, okumaya hevesin bu ailede her zaman hüküm sürdüğünü, şimdi de torunlarının ailelerinde devam ettiğini açıkça ifade etmiştir.

1935'ten 1937'ye kadar Kerim Camanaklı, Akmescit Pedagoji Üniversitesinde öğretmenlik yapmıştır. Bu dönemde aynı zamanda doktora tezini de tamamlayan Camanaklı'nın Kırım Tatar edebiyatı üzerine yapılan çalışmalar arasındaki yerini Elfine Sibgatullina şu şekilde aktarmaktadır: "1937 yılında Kerim Reşidov Kazan'da Kırım Tatar şairi Şamil Tuktargazi yaratıcılığı üzerinde doktora tezini savunur ve filoloji ilimleri namzeti derecesini alır. Kerim Camanaklı, Kırım Tatarları arasında kendi edebiyatları üzerine doktora tezi yazan ilk alimlerden biridir." (Sibgatullina, 2005, s. 38). Üniversite öğrencilerinin folklor araştırmalarına rehberlik etmiştir. Onun için Kırım Tatar folklorunun çeşitli örneklerinin kaydedilmesi, halk şairleri listesinin dizilmesi, bunlarla ilgili çeşitli bibliyografya çalışmalarının yapılması her daim önemli olmuştur.

1930'lu yıllar Kırım Tatar filolojisi ve folkloru açısından en korkunç dönemlerden olmuştur. "Kurşuna dizilen neslin" Osman Akçokraklı, Bekir Çobanzade, Hüseyin Bodaninski, Asan Sabri Ayvazov gibi tanınmış temsilcileri, büyük âlimler yok edilmişlerdir. Bu korkunç boşluğu doldurmak amacıyla kendini 'yeni dünya' kurmaya adanmış şahsiyetlerden biri de Kerim Camanaklı olmuştur. A. S. Puşkin üzerine İlim-Araştırma Enstitüsünde çalışmıştır. Bu çetin ortamın koşullarında halkın kültürünü muhafaza etmek tamamen bu nesle düştüğünden Camanaklı, özellikle olgunluk yıllarında varıyla yoğunla millî folkloru toplamak gayesiyle çalışmalar yapmış; çın, maniler, ninniler ve halk hikayelerinde uzmanlaşmıştır. Bu yıllarda halkbilimi çalışmaları ve kaleme aldığı şiirleri haricinde *Yeni Dünya* gazetesi, *Edebiyat ve Kültür*, *Sovyet Edebiyatı* dergilerinde makaleler de yayımlamıştır. Bu makaleler ve derlemelerle, Kırım millî folklorculuğunun bir ilim olarak temeli oluşturulmuştur: *Çınlar ve Maniler. Kırım Tatar Folklorunun İlk Derlemesi* (1936), *Bahıtlı Halkın Şarkıları* (1940), *Çın ve Maniler* (1940). Aynı yıllarda Camanaklı'nın Sovyet edebiyat dünyasında da kendisine yer bulmaya başladığı görülür. "1930'larda Kırım Tatar nazmı üç sacayak üstünde duruyordu: Eşref Şemizade, Ziyadin Cavtöbeli ve Kerim Camanaklı. Şiire yatkınlıkları ile bu gençler sadece Kırım'da değil, Sovyetler Birliği'nin birçok yerinde ve hatta komşu ülkelerde de iyi bilinirlerdi." (Veliyev, 2019, s. 43)

1937-1941 seneleri arasında A. S. Puşkin adına Kırım İlim-Araştırma Enstitüsündeki Edebiyat ve Folklor bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışan Kerim Camanaklı bu görevdeyken araştırmacı folklorcu kimliğiyle folklor ürünlerinin tasnifini yapmıştır. Araştırmacı, masalların konularını, tarzlarını ve motiflerini açıklamış; karşılaştırmalı edebiyattan faydalanarak çın ve maniler arasındaki farkın ilmî tahlilini vermiş; ilk defa Kırım Tatar lirik destanlarını türlere ayırmıştır. Onun Marksizm-Leninizm metoduna dayanan ilmî araştırmaları dar kalıplara sıkışmasına sebep olmuşsa da diğer yandan demokrasi ve halkseverliği yolunda sesini duyurmasına yardımcı olmuştur.

"Objektif bilim adamı 1937-1941 yılları A. S. Puşkin Bilimsel-Araştırma Enstitüsü'nde edebiyat ve folklor sektörünün baş araştırmacısı olarak çalışmaktadır. Bu dönemde Kerim Camanaklı'nın "Anne Şarkısı (Çocuk Şiirleri)" (1940), "Mutlu Halk Şarkıları" (1940), "Hakikat ve Engeller" (1940) ve "Masallar Cilt 1" (1941) eserleri ve folklorumuz hakkında yayımladığı koleksiyonlar ve ciltler dolusu makaleler vardır." (Harahadı, 2020). Kerim Camanaklı aynı zamanda bir halkbilimcisi olarak masal, çın ve manileri derinlemesine incelediği için halkın hayat tarzını çok iyi anlamış, zaman içerisinde halkın mutluluğu ve kederi, arzu ve niyetleri onun arzuları haline de dönüşmüştür. Camanaklı'nın üzerine tez çalışması yaptığı Useyin Şamil Toktargazi de şiirlerinde halkın tarzını başarıyla anlatmış ve halkıyla bir olmuştur. Yani o, Toktargazi'nin edebiyat mirasını ve halkın temsilcisi oluşunu daima örnek almıştır. Kızı N. K. Emirsuinov anılarında bu konudan şöyle bahseder:

"...Babam Kırım Tatar edebiyatının bir klasiği olan Toktargazi hakkındaki tezinin başına geçmişti. Bu hazırladığı tezin Kazan Pedagoji bölümünde savunulması gerekti, çünkü o zaman Kırım'ın kendi Sovyet uzmanı yoktu. Nihayet savunma günü geldi. 14 Mayıs 1937 senesi Kazanlı alim G. Nigmati söze başlayıp babamın bu çalışmasına çok kıymet verir ve bilimsel araştırmalarını devam ettirmesini diler. Tez başarıyla savunulur ama yıllarca gerginlik içinde çalışır. Sevincini ilerideki olaylar boşa çıkarır. "Filoloji bilimleri adaylığı" bilimsel seviyesini, 1940 senesi A. S. Puşkin adına Kırım Bilimsel Araştırmalar Enstitüsüne müracaatından

sonra, VAK¹'ın 1938 yılının 25 Haziran'ında bu bilimsel seviyeyi vermemekle ilgili kararının iptalini rica eder. VAK'ın bu kararına, o zamandaki Tataristan ve Kırım'ın bilimsel ve sosyal hayatındaki genel durum sebep olur. Bu zamana dek NKVD²'nin kontrolü altında bulunan Galimcan Nigmati, çok geçmeden hapse atılır. Tam bu vakitte ileri fikirli adamlarımızı basın sayfalarında birbirine sokarlar; birçok alim, yazar ve halkı endişelendiren, aktif adamları burjuva milliyetçilikle suçlama hareketlerinin sonu ağır bir baskıyla biter. Bu korkunç durumlardan babamı bir kenara koymazlar. Kerim Camanaklı Genç Komünistler Birliğine 1926 senesinde girer, 1931'de ise VKP(B)³ üyeliğine seçilir. Ama onu burada da cezalandırırlar." (Suinova, 2019, s. 10).

Kerim Camanaklı'nın U. Ş. Toktargazi ve Umer İpçi hakkındaki edebiyat tarihi makalelerindeki kıymetli görüşleri ve metinlerinin tahlili yanında o yıllarda adeta geleneğe dönüşen burjuva milliyetçiliğine olan meylin önünü almak ile ilgili öğütleri de yer alır. Çünkü Camanaklı, ülkü ile ilgili sıradan tartışmaların dahi keskin siyasi kapışmalara sebep olabildiğini 1930'ların sonunda çoğu yurttaş gibi anlamaya başlamıştır. Kızı N. K. Emirsuinov bu senelerden şöyle bahseder:

"...İkisinin de elinde "Gerçek" Gazetesi. Bu kadarı tesadüfi şey değil. Anne babam Lenin ve Stalin'in yoluna bütün gönülleriyle kendilerini vermişler, yeni hayatın hakiki kurucuları olmaya çalışmışlar. Bu gazete onlar için gerçekten de hakikatin kaynağı olmuş. Ailemiz bu gazeteye daima abone olmuş. Onlarda bilgilere ciddi bir şekilde yanaşmak vardı. "Pravda" daki makaleleri büyüklerimiz okuyor ve müzakere ediyorlardı." (Suinova, 2019, s. 10).

1937 senesinde Kerim Camanaklı Yazarlar Birliğine kabul edilir. Tam bu zamanlarda "Poeti Krıma" (1937), "Tatarskiye pisateli Krıma" (1940) isimli Rus diline tercüme edilmiş şiirleri yayımlanır. Edebi faaliyetlerine devam ederken birtakım sorunlarla da karşı karşıya kaldığı gözlenir. 1937 yılının siyasi ortamından nasıl etkilendiğini kızı şu şekilde aktarır:

"1937 senesinin kış gecelerinden birinde onu almaya gelip Akmesit'in "Lubyankasına" alıp gidiyorlar; sorguya alıyorlar. Vatan hainleriyle bağı olduğunu ileri sürerek hapisanede birkaç hafta tutuyorlar. Raşida'nın bu günlerde neler çektiğini açıklamak çok zor. Camanaklılar, Kerim Camanaklı'nın hakiki bir komünist şair olduğu hakkında mektup yazıp, bu mektubu etraf köylerde imzalatıp, ilgili kurumlara müracaat ediyorlar. Kim bilir, bu mektup en korkuncunun önünü almaya yardım etmiştir. Babamın kabahatini ispatlayamadıktan sonra onu koyup gönderirler ama annemle beraber içinden neler geçirdiklerini sadece Allah bilir! O devirdeki hakimiyetin hilekârlığı, vurdumduymazlığı ve kanunlara hor bakması, anne babamızın yüreğinde sağlam bir yer almıştır. Onlar bu mahşer günü hakkında hiçbir zaman bir şey anlatmazlardı. Anneme göre sadece 1970'li yılların konusu açılmalı, bu da hürriyet ve adaletin ilk ışıklarının görünmeye başladığı yıllardı – diye hatırlıyor Kerim Camanaklı'nın büyük kızı Farida." (Suinova, 2019, s. 10).

¹ Yüksek Tasnif Komisyonu

² SSCB İçişleri Halk Komiserliği

³ Sovyetler Birliği Komünist Partisi

Savaşın ilk günlerinde başka yazarların aileleriyle beraber Kerim Camanaklı'nın ailesi de Akmesçit'ten tahliye edilir. Savaş zamanında hayat arkadaşı Raşida ve iki çocuğu Tataristan'da yaşarlar. 13 Eylül 1941 senesinden başlayıp 1942 senesinin Martına kadar Camanaklı 361'inci Okçular Alayının askeri olur; Kırım cephesinde, Orkapı ilçesinde, Kerç ve Kuban'da savaşır. Camanaklı savaşın ilk günlerinden başlayarak uzun bir süre *Kızıl Kırım* ve *Krasny Kırım* gazeteleriyle ilişki kurar. Sosyopolitik konulu makale, deneme ve şiirlerinde Sovyet askerlerinin kahramanlıklarını anlatır. İşgal altındaki vatandaşlarıyla görüşüp öz halkı ve toprağına sevgi ve umut aşılayarak faşizmin tez vakitte yenileceğini vurgular. Daha sonra *KK* gazetesinde (1943, Eylül 22, No 38) Ahmethan Sultan hakkında, "Tatar Halkının Şanlı Evladı" başlıklı makalesi basılır. Ayrıca SSSR kahramanı Ahmethan Sultan'ın cesurlukları hakkında "Kanatlı Batır" başlığıyla Kazan'da üç denemesi de basılır. Bütün bu makaleler sayesinde Kırım Tatar halkı ilk kez kendi cesur askerî pilotlarından haberdar olur. Bu makale efsanevi pilotu onurlandırmakla kalmayıp Sovyet askerlerini düşmana karşı tüm gücüyle savaşmaya çağırır.

1944 senesi Nisan ayında Akmesçit'e döner fakat Feodosya yolundaki dairesini yıkılmış bulur. Kızı Farida Hanım bu günleri ise şöyle anımsar:

"Ama nedendir bilinmez zafer günü hafızamda kalmamış. Belki evimizde mutluluk denen şey olmadığı içindir. Ve savaşın sonu bizim ailemiz için yeni bir faciaya döner. Babam 1944 yılının Nisan'ında, Kırım bağımsızlığına kavuştuktan sonra hemen terhis olur. Akmesçit'e döndüğü gibi çalışmaya girer. Onu A. S. Puşkin adına Tatar Dili ve Edebiyatı Bilim-Araştırma Enstitüsünün müdürü tayin ederler. Burada o, savaştan evvel "folklor" bölümünde çalışıyordu. Babam Feodosya yolundaki dairesine girdiğinde, odaların boş olup oradaki bütün mobilya, eşya ve kitapların yok edildiğini, yerde at nallarının izinin kaldığını görür... Savaştan sonra Kırım'ı ayakta tutmak kısmet olmadı". (Suinova, 2019, s. 12).

Camanaklı o günlerde yaşadığı tüm olumsuzluklara rağmen kültür ve bilimi canlandırmak, okullarda ders vermek için çalışır. Daha sonra Kırım ASSR⁴ Sovnarkom'un vazifesiyle, 12 Nisan 1944 tarihinde Moskova'ya yollar. Görevi şudur: "Bu belge Tatar Dili, Edebiyatı ve Tarihiyle uğraşan Kırım Bilim-Araştırma Enstitüsünün müdürü Camanaklı Kerim arkadaşına verilir ki, o, Kırım Tatar alfabesi ve imlasında değişiklikleri öğretmek meselelerini öğrenmek amacıyla Moskova Ş. İlimler Akademisi ve RSFSR Narkomprosuna ve Kazan Ş. Kırım Tatar okulları için ders kitaplarını çıkarmak işlerini halletmek için yollar." (Suinova, 2019, s. 12). Moskova'da yeni görevini icra ettiği sırada halkının sürgün edildiğine ait kara haberi alır. Hazirandan sonraki görevlendirme belgelerinde ise artık bir farklılık vardır: Bilim-Araştırma Enstitüsünün tam adı yoktur; çünkü Kırım ve Kırım Tatarlarını anmak o günlerden itibaren yasaklanır.

İlerleyen süreçte Semerkand Pedagoji bölümündeki Özbek Dili ve Edebiyatı kürsüsünde doçent olarak çalışır. Bir yıl sonra ise ailesine kavuşmak niyetiyle Tataristan'a taşınır. Tüm bu zorlu yıllar, başından geçirdikleri K. Camanaklı'nın sağlığını kötü etkiler ve akciğer enfeksiyonu geçirir. Penisilin bulunarak hastalıktan kurtarılır ve böylece işinin başına geri döner. 1945 senesinden itibaren Yelabuga Pedagoji Enstitüsünde önce kıdemli hoca, sonra ise doçentlik görevinde çalışır. 1948'de Edebiyat Kürsüsünün müdürü seçilir ve bu vazifede ömrünün sonuna kadar kalır. Burada bilimsel ve edebi faaliyetlerine yoğun bir şekilde devam eder: G. Tukay, G. İbrahimov, Musa Celil hakkındaki makaleleri yayımlanır. Bu yıllarda daha çok derleme ve araştırmalarına yönelik Camanaklı gençliğine nazaran sakin bir dönemindedir.

⁴ Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

O yıllar âlimler için zordur: Şiirler yazılmaz, sanatta düşünüş başlar. Ana dilleri, halkın bütün medeniyeti ve kültürü yasaklanır. Bu devir Kerim Camanaklı için hem hayatını adadığı Kırım Tatar halkı, dili ve edebiyatı hem de ailesi açısından çok zor geçmiştir. Bu zor dönemin bir başka sonucu olarak 1952 senesinde Yazarlar Birliğinden de çıkarılır. Tek sebebi ise Kırım Tatarı olmasıdır.

1956 senesinde K. Camanaklı, suçunun ispat edilmeyişiyle birlikte YAB üyeliğine tekrar kabul edilir. Yazarın eserleri Özbekistan'da çıkmakta olan *Lenin Bayrağı* gazetesinde basılmaya başlar. Sürgün sebebiyle birbirlerinden çok uzaklara düşen meslektaşlar ve yazarlarla ilişkilerini güçlendirmeye çalışır: 1959'da Y. Bolat ve R. Tınçerov'la beraber Taşkent'te Kırım Tatar masallarından oluşan kitabı neşrederler. Aynı zamanda Tataristan yazarlarıyla da işbirliği yapar. 1960'larda Zaki Nuri ve Eduard Kasimov'la beraber Kırım Tatar masallarını Kazan Tatar diline tercüme ederler.

Ömrünün son yıllarında Kerim Camanaklı farklı şehirlerin arşivlerinde Ahmet Han Sultan'ın hayatı ve kahramanlıklarına dair belgeler toplar. Toplanan materyallerin bir kısmı Taşkent'te çalışan Yazarlar Birliğinin Kırım Tatar bölümünde tartışılır. Bu şekilde bilimsel çalışmalarına aralıksız devam eden Camanaklı bir süre sonra hastalanır. Elde edilen kaynaklara göre son şiiri "Arzu" olur. Bu şiir A. S. Puşkin'in şiirinin serbest tercümesidir. Şair, 1 Ağustos 1965 tarihinde Alabuga'da vefat eder. Orada şehrin eski bölümündeki Tatar mezarlığına gömülür. Şehrin yeni kısmındaki sokaklardan birine ise "Kerim Reşidov" adı verilir. Ayrıca Alabuga Devlet Üniversitesinin Filoloji Fakültesi Tatar Dili ve Edebiyatı müzesinde yazarın mirasına bağışlanan ayrı bir bölüm bulunmaktadır.

1973'te Taşkent'te Kerim Camanaklı'nın "Dostlarıma" şiir kitabı yayımlanır. Bu şiirleri Eşref Şemizade bir araya getirerek kitaplaştırır ve bir ön söz yazar. 2005 senesinde yazarın 100. yıl dönümü çerçevesinde Filoloji Bilimleri doktoru, profesör Alfina Sibgatullina onun seçme eserlerinden oluşan *Eserler* kitabını hazırlayarak Tatar ve Rus dillerinde çıkarır. K. Camanaklı ve A. Usein'in hazırladığı *Kırım Tatar Halk Masalları* kitabı 2008'de Akmesit'te çıkarılır. *Kırım Tatar Kahramanı Ahmet Han Sultan* (2010) başlıklı denemeler serisi de buna eklenir. 2015 senesinde *Çın ve Maniler* kitabı yeniden neşredilir. En yenileri arasında Kazanlı tarihçi D. G. Gallamova'nın *Kerim Reşidov (Camanaklı): Yerel Hikayeler: Kırım-Kazan-Alabuga* (2016) kitabını kaydetmek mümkündür. Kerim Camanaklı'nın eserleri üniversite ve liselerin Kırım Tatar edebiyatına ait ders kitaplarında da vardır. Kerim Camanaklı'nın eşi Raşida Hanım'ın arşivin el yazmasını, Özbekistandaki Yazarlar Birliğinin arşivine teslim etmesiyle, yazılarındaki eksik kısımların hepsi tamamlanmıştır.

2. Camanaklı'nın Şiirlerinde "Kırım"ın Yeri

"1917 Devrimi Kırım Türkleri'nin siyasî ve sosyal hayatında yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu dönemde edebî eser verenler, Hasan Çergeyey, Mehmet Nüzhet, Abdullah Latifzade, Ömer İpçi, Bekir Çobanzâde, Yakup Şakirali gibi ediplerle Abdurrahim Altanlı, Ziyaddin Cavtöbeli, Cafer Gaffar, İlyas Tarhan, Irgat Kadir, Mahmut Nedim, Eşref Şemi-zade, Kerim Camanaklı gibi gençlerdir." (Eren, 2013, s. 16-17). Bu önemli isimlerden birisi olan, hayatını ve edebi kişiliğini incelediğimiz şair Camanaklı'nın en değerlileri olarak Kırım sevgisi ve özlemi temasıyla birleştirdiği Kırım tabiatını resmettiği pastoral şiirlerini göstermek mümkündür: "Tatar Kadınlığına", "Tek Bir Sensin!", "Kırım Dağları", "Yeşil Çölün Çiçekleri", "Kırım Çölleri", "Kırım Gençliğine", "Kırım Kızları", "Sevgili Halkım Öz Halkım", "Vatan", "Ey Öz Halk!", "Güzel Kırım", "Ey Güzel Tataristan" gibi. Bu konuların dışında aynı zamanda halkbilimcisi olan Kerim Camanaklı'nın folklorik unsurlara değindiği "Eski Töreler", "Genç Çiftçi", "Çiftçi

Babadan", "Bu Benim Dilim" gibi şiirleri, Kırım Tatar gençliğine seslendiği ve (Gençlik, Kahramanlık Şanı) lirik temalı (Bahtım Nerede?) şiirleri de bulunmaktadır.

"Devrimin gerçekleşmesinden sonra hükümetin talebi doğrultusunda tüm Sovyet coğrafyasında sınıf mücadelesi adı altında zenginlere savaş açılmış, zenginlerin mal varlıklarını devletin hazinesine katmak için büyük bir propaganda yürütülmüştür. Henüz kurulmuş olan Sovyetler Birliğinin üyesi genç yazarlar da yazdıkları edebi ürünlerle bu propagandaya destek olmuşlardır." (Duman, 2023, s. 387). Camanaklı da sosyopolitik ve propaganda tarzı şiir ve yazılarıyla hem halkına hem de edebiyata uzun yıllar katkı sağlamıştır. Bu dönemde yazar ve şairlerin eserlerinde işleyecekleri konular ve hatta değinecekleri kavram veya temalar dahi Yazarlar Birliği eliyle adeta sipariş şeklinde gönderilirken dahi Camanaklı gibi Kırım Tatar dil, kültür ve medeniyetine her koşula rağmen sahip çıkmaya çalışan yazarların sayısı da azımsanamaz durumdadır. Kırım Tatarlarındaki milli uyanış hareketinin ve bu fikrî çabanın reformcu İsmail Gaspıralı'da başladığı görülür. "İsmail Gaspıralı, toplumun içinde bulunduğu problemleri tespit etme yoluna gitmiş ve çözüm yollarını da mantıklı bir şekilde hayata geçirmeye çalışmıştır." (Atıcı, 2008, s. IX). Kerim Camanaklı'nın eserleri incelendiğinde "Kırım", "Kırım sevgisi ve hasreti" temalarının öne çıktığını; fakat bunun sadece Kırım'ın güzellikleri üzerinden sığ bir anlatımla değil Kırım'ın insanı, adetleri ve yaşam tarzı da övülüp topyekûn kültür yüceltilerek verilmeye çalışıldığı görülür.

Kırım Çölleri

Sürünen koyuları toğaynıñ kırında, Sürüyle koyunları çayırılığın bozkırında,
Dert töker kavallar çobannıñ qolında, Dert döker kavallar çobanın elinde,
Turmadan çalınır çobanlar ağzında – Durmadan çalınır çobanlar ağzında –
Kırğıtnı añdırır Kırım çölleri! Kırgız'ı hatırlatır Kırım çölleri!
Tañ atıp kızarıp, çolpanlar tuvsa Tan atıp kızarıp, çolpanlar doğsa,
Çöçamiy torğay cırıldap tursa, Tarla kuşu cıvıdayıp dursa,
Horazlar seslenip qanatın ursa – Horozlar seslenip kanat vursa –
Köylünen dertleşir Kırım çölleri! Köylüyle dertleşir Kırım çölleri!

(Suinova, 2019, s. 33).

Kerim Camanaklı'nın "Kırım Çölleri" şiiri altı dörtlük olarak *Oquv İşleri* dergisinde yayımlanır. Camanaklı çoğu şiirinde sergilediği tavrı bu şiirinde de sergileyerek Kırım'ın doğal güzelliklerinden bahseder. Kırım'ı coğrafi ve millî özgünlüğü ile tarif eder. Peki Kırım neresidir? "Kırım bugün bağımsız Ukrayna devletinin sınırları içinde yer alan özerk, başka bir deyişle kendi kendini yöneten bir cumhuriyettir. Fiziki coğrafyası bakımından neredeyse dört tarafı sularla çevrili, düzensiz dörtgen şeklindeki bir yarımada"dır." (Magocsi, 2017, s. 11). Bol güneş alan bir memleket. Tropikal esintilerin çok çeşitli ot, ağaç, bitki ve ürettikleri baharatların rayihasını peşine takıp getirdiği bir memleket. "Geniş sahilleri denizlerinin hem bedene hem de ruha deva hafif tuzlu sularıyla yıkanan bir memleket. İşte Kırım budur." (Magocsi, 2017, s. 9).

Vurguladığı "Köylüyle dertleşir Kırım çölleri!" dizesi, o yerlerin ve insanının samimiyetini anlatır; hasret kaldığı Kırım da adeta onu özlemiştir. Camanaklı'nın kullandığı bu romantik betimlemeler Kırım'ın doğasının şiir gibi güzel olduğunu da okura yansıtır. Kerim Camanaklı'nın şiirlerinde de uzun yıllar üzerine çalışmalar yaptığı U. Ş. Toktargazi, Umer İpçi gibi koyu renklerle işlenen tabiat güzelliklerine, Kırım Tatar

köylerinin yaşamına yer verildiği görülür. Yani şair gözünü hiçbir zaman ana vatanından ayırmamış, şiirlerinde duyduğu özlemi dile getirmiştir.

“Tatar Kadınlığına” (Tatar Kadınlığına) adını verdiği şiirinde Kırım folkloruna ömrünü adayan Kerim Camanaklı, adeta toplum yapısını, Kırım’ın zorlu yıllarında Tatar kadının yerini ve hâletini gözler önüne sererek,

Bunlarğa da söz aytmay başıñ töben, Bunlara da söz söylemeden başın eğik,
El buğavlı, til kesik kor esirday El bukağılı, dil kesik kör esir gibi,

Ƙan ağladın tün ve gun aç, faqırday. Kan ağladın gece ve gündüz aç, fakir gibi.
Boyun egip emrine itaat dep Boyun eğip emrine itaat deyip,

Sen de bugün, bahtlı saf kadınlık, Sen de bugün, bahtiyar masum kadınlık,
Bu ziyanın şavlesi, şeñ nurıday, Bu ışığın parıltısı, şen nuru gibi,

Işık serip dünyğa can ketirip, Işık sererek dünyaya can getirip,
Omür süsle gulistan al gulüday. Ömür süsle gülistanın al gülü gibi

(Suinova, 2019, s. 21-22).

dörtlüklerinde anlatır. Kırım kadınlığının çektiği acıları unutmamasını arzular. Onun gibi reformist şairlerin gündeme sıklıkla getirdiği gibi o da kadının toplumsal meselesini okura sezdirerek işler. “Işık serpererek dünyaya can getirip” dizesinde insana can veren anneleri kutsal sayan bir bakış açısıyla yaklaşarak artık kadının toplumun ilerlemesine doğrudan katkı sunması, milletin ilerlemesi yolunda “var olması” ve hatta millete tekrar can vermesi gerektiğini vurgular. Çağdaşlaşmanın ve Türklük bilinciyle yetişen genç neslin mimarını Tatar kadınları olarak görür. Böyle bir neslin yetişmesini önemser; çünkü fikir dünyasının temellerinde yer edinmiş İsmail Gaspıralı, Şamil Toktargazi gibi fikir adamlarının ileri sürdüğü gibi Rusya İmparatorluğu içindeki Müslüman halkların sadece dindaş değil, ortak bir dil ve kültür bağlarıyla bağlandıklarını düşünür.

Kerim Camanaklı “Çın ve Maniler” (Suinova, 2019, s. 136), “Kırım Tatar Halk Masalları Hakkında” (Suinova, 2019, s. 150) adlı makalelerinde de toplumun yürüyeceği yolun belirleyicisinin kadınlar olduğunu vurgular. Kerim Camanaklı, Kırım Türkleri yazılı edebiyatlarını meydana getirene dek güçlü bir halk edebiyatı ortaya koyduklarından Kırım halkının folklorik incelemelerini halk masalları, maniler, ninniler, çınlar üzerine yapmıştır. Şiirlerinde olduğu gibi bu derlemeleriyle alakalı yazılarında da kültürün ve toplumun koruyucusu olarak kadını görmüştür.

1920’lerden 1930’lu senelerin sonuna kadar ise propaganda tutkusunun arttığı görülür. Camanaklı’da sadelik, köy insanının tabiata yakınlığı, Kırım’ın güzellikleri gibi temalardan, bu türden estetik usullerden vazgeçiş gözlemlenir; sosyopolitik konulara meyil hissedilir. Bu meyil öncelikle *Kırım Tatar Halk Şairi Şamil Toktargazi’nin Sosyal-Edebî Eserleri* konusundaki tezi ile başlar ve şiirlerine de bulaşır. Şair yazdığı her şiirde, her yazıda Kırım halkını acımasız düşmana karşı bütün gücüyle savaşmaya, Kırım’ı savunmaya çağırır. Bu üslubunun en güzel örneklerinden olan “Ey, Tuvğan Halk!” şiirinde halkına şöyle seslenir:

Ey, tuvğan halk, ey, sevgen
halk, tıñla meni azğana!

Yaş yüregim bugün seni
neçün teren kızğana.

Seni garip, seni kuçsuz,
miskin bir halk dep degil,

Sen kudretli, sen gururlu,
batır halksıñ, bunu bil!

Lâkin bugün yurtқа kelip
seni tonay nemseler,

Nemselerge hizmet etken
yüzi қара kimseler.

Tiliñ carıp bir söz aytsañ:
Ya darağaç, ya ölüm.

Oz curtıñda ozüñ için
serbest-serbest yoқ curum.

Aç ölümniñ pancasında
balañ-çağañ ıñrana,

Emegiñniñ mañsulından
fayda-kelir yoқ saña.

Boynuñ egme, қullıқ etme,
tuvğan halkım, nemsege,

Nesiliñni coymaқ için
hızmet etken kimsege!

Ey, öz halk, ey, sevgili
halk, dinle beni birazcık!

Genç yüregim bugün sana
neden derinden kızıyor.

Sen garip, sen güçsüz,
miskin bir halksın diye değıl,

Sen kudretli, sen gururlu,
kahraman halksın, bunu bil!

Fakat bugün memlekete gelip
seni yağmalıyor Almanlar,

Almanlara hizmet eden
yüzü kara kimseler.

Dilini yarıp bir söz söyleseñ:
Ya darağacı, ya ölüm.

Öz yurdunda kendin için
serbestçe (gezmek) suç değıl.

Aç ölümün pençesinde
çoluk çocuğun sızlanıyor,

Emeğinin karşılığında
fayda gelir yok sana

Boynunu eğme, kulluk
etme, öz halkım, Alman

Neslini yok etmek için
hizmet eden kimseye!

(Suinova, 2019, s. 67).

Bu şiir 1943 yılında *Kızıl Kırım* gazetesinde yayımlanır. Dönemin şartları düşünüldüğünde şairin bu şiiri hangi hislerle yazdığı anlaşılır. Camanaklı bu şiirinde halkına karşı merhametini göstererek yüceltmeye çalışmışsa da onlara karşı sitemini de saklayamaz. Peki bu sitemin sebebi nedir? Rus Çarlığı ve ardından Sovyetler Birliği'nin baskısı altında zor zamanlar geçiren Kırım halkı hatta Türk dünyası yorgundur. 1921-1941 yılları arasında Kırım nüfusunun yarısı imha edilmiş, Kırım aydınları katledilmiştir. Bu kötü şartlara yıllarca maruz kalan Kırım halkının vatanlarını işgal eden Alman ordusunu kurtarıcı olarak görmekten başka şansı kalmamıştır. "Hitler yönetimindeki Alman ordularının II. Dünya Savaşı sırasında Sovyet Birliği topraklarına girmesi ve akabinde Kırım'ı işgal etmesi, asırlardır bu topraklarda yaşayan Kırım Türklerinin işgalci Almanlar ile ister istemez bir ilişkiye girmek mecburiyetinde bırakmıştır." (Özcan, 2005, s. 65). Almanlar bu kötü atmosferden faydalanmaya çalışmışlardır. Özellikle Müslüman dünyasını etkileyebilmek için dinî propagandalar yapmışlar hatta Kırım'daki halkı

etkileyebilmek amacı ile insanların görebileceği yerlere, meydanlara şu şekilde ilanlar asmışlardır: “Sizler için büyük fırsatları ayağınıza getirdik. Gelin, Alman ordusuna katılın ve bütün Sovyet topraklarından komünistleri temizleyelim.” (Özüdoğru, 2016, s. 57). Tüm bunlar sonuçsuz kalmamıştır. Kırimlılar Alman ordularını desteklemeye başlayarak tüm Sovyet girişimlerini engellemeye çalışmışlardır. Bunun en büyük sebeplerinden birisi de Sovyetlerin Kırim halkına dinlerini özgür bir şekilde yaşatmıyor olmasıydı. Kırim Tatarlarına Sovyetler tarafından “ateizm” propagandası yapılmış, Tatarların camileri birer birer kapatılmış, bayramlarını kutlamalarına asla izin verilmemiştir. Tüm bu yasaklar ve kısıtlamalar Müslüman nüfus için büyük bir zulüm olmuştur.

Aslında iki büyük gücün arasında ezilen ve zarar gören Kırim Tatarları olsa da bunu anın içinde fark edemeyerek taraf olmuşlardır. Kerim Camanaklı gibi bilinçli Kırim aydınları her iki devletin de Kırim Türkleri hakkındaki planının onların Kırim’den çıkarılması üzerine kurulduğunun farkında olduklarından yazıları ve yayımladığı şiirleriyle bunu gözler önüne sermeye çalışmışlardır. Camanaklı bu temalı şiirleriyle halkını adeta uyarmıştır. “Büyük şair Tukay’ın, bir bomba gibi patlayan Kitmiyböz şiiri gibi: Monda tuvdık monda üstök, mondadır bëznëñ ecel “Burada doğduk, burada büyüdük, buradadır bizim ecel!” diyerek şovenistlerin karşısına dikilen şairde bu memleket kavramı çok güçlüdür.” (Öner, 2021, s. 201). Camanaklı milliyetçi ruhuyla kaleme aldığı bu şiirlerle esarete, boyun eğmeye, asimilasyona, repressiyaya⁵ canla başla karşı çıkmış ve halkını bu propagandalarla uyandırmaya çabalamıştır. “Propaganda, insanların duygu ve düşüncelerinin yanı sıra inançlarını da etkileyen ve bunu yapabilmek amacıyla her türlü tekniği kullanan bir yöntemdir.” (Kuruoğlu, 2006, s. 11). Halkının kendi medeniyetlerine yapılan tahribatı fark etmeleri için uğraşmıştır:

Mezar olsun, tuvğan halkım,	Mezar olsun, öz halkım,
Dülber Kırim Nemselerge!	Güzel Kırim Almanlara!

(Suinova, 2019, s. 67).

“Sevgen Halkım, Tuvğan Halkım!” şiiri bu feryadın en güçlü ifadelerinden birisidir:

Yuva yapa miyavkuşlar.	Yuva yapıyor baykuşlar.
Darağaçqa astırıla	Darağacına astırılıyor
Vatan sevgen kart ve yaşlar.	Vatan seven yaşlı ve gençler.
Sevgen halkım, tuvğan halkım!	Sevgili halkım, öz halkım!
Oylap qara, tıñla meni!	Düşünüp bak, dinle beni!
Emegiñniñ yemişleri	Emeğinin meyvelerinin
Qaydalarğa ketkenini.	Nerelere gittiğini.
Balañ-çağañ can çekişe	Çoluk çocuğun can çekiyor
Aç ölümniñ azabında.	Aç ölümün azabında.

(Suinova, 2019, s. 66)

⁵ Kelime anlamı “siyasi baskı” olan bu ifade dönem içerisinde Sovyet Rusya’nın Türk dünyasına uyguladığı baskı rejimini ifade etmek için kullanılmıştır.

Şair, Almanları "baykuş" metaforuyla ifade etmiştir. Baykuş, genellikle harabe binalarda yuva yapması ve ölümü çağrıştırmasıyla işgalci Almanları temsil etmektedir. Camanaklı, işte bu benzetmeyle Almanların yurtlarını işgale kalkıştıklarını halkına haykırmıştır. Hitler bunu saklayarak yatıştırıcı bir politika izlese de Alman işgali altındaki bütün coğrafyalarda yaptığı gibi bölgenin Slav sakinleri (Ruslar ve Ukraynalılar) ve Kırım Türklerini sürerek bir demografik değişim sağlamayı amaçlamıştır. Yani Kırım ya Cermenleştirilecek ya da Slavlaştırılacaktı. Şair; yok edilmek istenen kültürünü, dilini ve millî benliğini ayakta tutabilmek için çabalamış, bunu da en iyi bildiği yolla yapmıştır: Kırım edebiyatını geliştirmek.

Alman işgali sırasında bir halk kahramanına dönüşen Ahmethan Sultan'a övgüler düzdüğü şiirlerinde de bu görüşünü destekleyen ifadeler kullandığı görülmektedir:

Koterile Kırım yaşı	Yükseliyor Kırım genci
Sağlam kalmay nemse başı	Sağlam kalmıyor Alman başı.
Korku bilmez bu yaş yigit	Korku bilmez bu genç yiğit
Çoralarnıñ arkaşaşı.	Çorabatırların arkadaşı.

(Suinova, 2019, s. 71)

Şiiri "Sovetlar birliğiniñ karamanı, Kırimtatar halkınıñ şanlı oğlu A. Sultaña bağışlana" (Suinova, 2019, s. 70) notuyla *Kızıl Kırım* gazetesinde yayımlar. Şairin "Amet Batır" olarak andığı, yazılarında ve şiirlerinde övgüyle söz ettiği Sovyet Hava Kuvvetleri'nin Kırım Tatarı kökenli pilotu Ahmethan Sultan iki kez Sovyetler Birliği Kahramanı madalyasına layık görülmüş Kırimli halk kahramanıdır. "Ahmethan gerek Kırim Türklerinin gerekse Dağıstanlıların yakın dönem tarihinde, anısı yaşatılan millî bir kahramandır." (Osman, 2018, s. 7).

Şair aynı dönemlerde kurtuluşun yegâne neferleri olarak gördüğü gençlerin millî bilince ulaşmaları için de çalışmıştır. Bu bağlamda onlara millî duyguları aşlamak, öz benliklerini tekrar kazanmalarını sağlamak ve düşünen, direnen vatansever bir nesil meydana getirmek için tarihten ve güncel olaylardan esinlenerek nutuk tarzı şiirler ve "Amet Batır" (Ahmet Kahraman) gibi epik şiirler yazmıştır. Gençlerin yakın zamanda yaşanan büyük soykırımı hatırlamaları ve bu acıları unutmamaları için onlara seslendiği ve yaşanan acılardan bahsettiği "Kırım Yaşlıgına!" (Kırım Gençliğine!) şiiri buna örnektir:

Bir vaqıtlar cır-çıplak, yalangaç	Bir zamanlar cırılçıplak, cııldak
Omür sürdiñ afta-kunler kursora aç.	Ömür sürdün haftalarca günlerce mide aç.
Elbet, bunlar istikbale bağıştır,	Elbette, bunlar istikbale armağandır,
Tarihüña silinmeycek nağıştır.	Tarihine silinmeyecek nakıştır.

(Suinova, 2019, s. 45).

Uzun yıllar devam eden bu propaganda üslubundan yıllar sonra sıyrılan Camanaklı'da, şairin hayatı ve edebi kişiliği bölümünde kızının anılarından edinilen bilgilerde de görüldüğü kadarıyla, o dönemde birçok şairde de rastlanan bir teslimiyet hissedilir. Tabii ki bu teslimiyet düşmana ya da olumsuz şartların getirilerine değildir. Bu teslimiyet, yüreklerinde umut yeşerten "yeni hayat"⁶ a karşı hevesleriyle alakalıdır. Çarlık

⁶ Şairin şiirlerinde ve diğer edebi metinlerinde sıkça karşılaşılan bu kavram, onun ideolojisindeki ve hayata bakışındaki değişimi anlamak için önemlidir. Savaşın bitmesiyle birlikte Alman tehdidinin ortadan kalkması

dönemindeki baskıcı ortam ve ardından gelen Sovyet hâkimiyetinin ilk dönemlerinde Kırım Türklerine uygulanan soykırım siyaseti ve son olarak yaklaşık üç yıl süren Alman işgalinin bir sonucu olarak halkının üzerinde oluşan umutsuzluk ve çaresizlik havasını ortadan kaldırmak isteyen Kırmılı aydın, şair ve yazarlar halkın bir parça refahını sağlamak umuduyla yeni yaşam biçimine uyum sağlamaları için eserlerinde sosyalizmin getirdiği değişiklikleri işlemişlerdir. “Bunlar edebî eserlerinde yeni hayatın heyecanını yaşatmışlar; eski ananevi biçimlerle sosyalist fikir ve düşünceleri ifade etmiş ve aşlamaya çalışmışlardır.” (Yüksel, 2018).

Sonuç

Kırım Tatar edebiyatının önemli isimlerinden birisi olan Kerim Camanaklı'nın şiirlerinde Kırım, Kırım sevgisi, millî birlik ve Kırım'ın güzellikleri gibi konuları sıklıkla ele aldığı görülmektedir. Şairin yaşamının farklı dönemlerinde şiirlerinde farklı konulara değindiği gözlemlenir. Başlangıçta daha pastoral tarzda, Kırım'ın doğal güzelliklerine dair şiirler yazarken ilerleyen dönemde Çarlık Rusya tarafından baskı gören halkını bilinçlendirmek için milliyetçi söylemde şiirler yazdığı görülür. Sonrasında ise Sovyet Rusya'nın etkisiyle sosyalist propaganda üslubuyla şiirler yazan şair, II. Dünya Savaşı esnasında Sovyet Rusya ve Almanların Kırım halkı üzerinde uyguladıkları çifte soykırım politikası sebebiyle milliyetçi söyleme geri dönmüştür. Savaşın ardından ise önceleri de benimsediği sosyalist söyleme tekrar yöneldiği görülür. Camanaklı, hayatı boyunca halkının ve Kırım Türklüğünün ihtiyaçları doğrultusunda şiirler yazarak bir halk şairi olma hüviyetini kazanmıştır.

Türkoloji, Kırım'ın tarihsel sürecini ve birçok Kırım aydınını bilim dünyasına çeşitli çalışmalarla kazandırmıştır. Bu çalışmada ise, Kırım'ı etkileyen ve dönüştüren bu tarihsel süreçler, Elfine Sıbgatullina'nın “Doğumunun Yüzüncü Yılında Kırım Tatar Folklorcusu Kerim Camanaklı” adlı çalışmasının dışında hayatı ve eserleri üzerine detaylı bir çalışma yapılmamış olan Kırım Tatar şairi Kerim Camanaklı'nın perspektifinden incelenmiştir. Kırım dönüştükçe şiirleri de dönüşen şairin hayatını ve edebî kişiliğini inceledikten sonra şairin edebî hayatı boyunca geçirdiği evreleri şiirleri üzerinden adım adım takip ederek onda Kırım'ın ve Kırım sevgisinin işlenişini tespit etmeye çalıştık.

Kaynakça

- Atıcı, A. (2008). *Yıldız Dergisi-Kırım Türkçesi Derlemeleri I Giriş-Metinler*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Duman, G. B. (2023). Ötebay Turmanjanov'un Şiirlerinde “Emek” Teması. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 32, 381-394.
- Eren, M. S. (2013). *Orta Asya ve Kafkaslar'da Türk Şiiri*. Eskişehir: Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı.
- Harahadı, A. M. (2020). “Güneş'in Doğumundan Önce” (Kerim Camanaklı'nın (1905 - 1965) Doğumunun 115. Yıl Dönümünü Vesilesiyle). Kırım Kültürel ve Tarihi Miras Müzesi: <https://mkult.rk.gov.ru/> [Erişim tarihi: 26. 05. 2024].
- Kuruoğlu, H. (2006). *Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Magocsi, P. R. (2017). *Şu Mübarek Topraklar-Kırım ve Kırım Tatarları* (F. B. Aydar, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

şairin tekrar sosyalist bakış açısına meyiletmesine ve ütöpic bir sosyalist toplum inancına sahip olmasına neden olur.

- Osman, D. (2018). Amet-Han Sultan - Trijdı Geroy Sovetskogo Soyuzu?. *Yoldash. (Dagıstanlı Camiyat-Politika Gazeti)*, 18-19(14754).
- Öner, M. (2015). *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öner, M. (2021). Çağdaş Dünya ve Abdullah Tukay. *İdil-Ural Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 193-205.
- Özcan, K. (2005). II. Dünya Savaşı Sırasında Kırım Türklerinin Almanlarla İlişkileri Meselesi Üzerine. *Karadeniz Araştırmaları*, 4(4), 65-78.
- Özudođru, D. (2016). *II. Dünya Savaşında Almanya'daki Rusya Mahkûmu Türklerin Faaliyetleri*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi.
- Sibgatullina, E. (2005). Doğumunun Yüzüncü Yılında Kırım Tatar Folklorcusu Kerim Camanaklı. *Milli Folklor*, Yıl 17(65), 37-39.
- Suinova, N., & Yunusov, Ş. (2019). *Eñ Qadirli, Süygen Yerim*. Simferopol: Konstanta.
- Veliyev, A. (2019). *Saylama Eserler-Edebi Levhalar* (Cilt 2). Simferopol: ГАУ РК «Медиацентр им. И. Гаспринского»,.
- Yüksel, Z. (2018). *1917-1944 Dönemi Kırım Türk Edebiyatı*. <https://www.vatankirim.net> [Erişim tarihi: 04. 03. 2024].